

2. Gors'kyj, VS., 1996. 'Istorija ukrai'ns'koi' filosofii'. Kurs lekcij (History of Ukrainian philosophy. Course of lectures), K.: Naukova dumka, 287 s.

3. Rusyn, MJu., Ogorodnyk, IV., 2008. 'Istorija ukrai'ns'koi' filosofii': Pidruchnyk (History of Ukrainian Philosophy: Textbook), K.: Akademydav, 624 s.

4. 'Istorija ukrai'ns'koi' filosofii'. Hrestomatija (History of Ukrainian philosophy. Reader), 2004, *Uporjadnyk M. Kashuba*, L'viv: Vydavnychij centr LNU im. Iv. Franka, 356 s.

5. 'Istorija filosofii' Ukrai'ny. Hrestomatija (History of philosophy of Ukraine. Reader), 1993, *Uporjadnyky: M. F. Tarasenko, M. Ju. Rusyn, A. K. Bychko ta in.*, K.: Lybid', 560 s.

6. Ogorodnyk, IV., Rusyn, MJu., 1997. 'Ukrai'ns'ka filosofija v imenah: navch. posib. (Ukrainian Philosophy in Names: Teach. manual)', *Za red. M. F. Tarasenko*, K.: Lybid', 328 s.

7. Ogorodnyk, IV., Ogorodnyk, VV., 1999. 'Istorija filosof'koi' dumky v Ukrai'ni. Kurs lekcij: navch. posib. (History of philosophical thought in Ukraine. Course of lectures: teach. manual)', K.: Iyshha shk.: «Znamnja», 543 s.

8. Timchenko, OP., Sysljuk, JaG., Kozij, IV. ta in., 2015. 'Filosofija: navch. posib. (Philosophy: teach. manual)', *Za zag. red. prof. Timchenka O. P.*, L'viv: Vydavnyctvo «Rastr-7», 360 s.

Systjuk Ya. G., candidate of Philosophy, associate Professor, associate Professor of Department of philosophy and culture, Lviv University of Trade and Economics (Ukraine, Lviv), philosophy@lute.lviv.ua

Timchenko O. P., Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of philosophy and culture, Lviv University of Trade and Economics (Ukraine, Lviv), philosophy@lute.lviv.ua

Pihosh M. A., senior lecturer of Department of philosophy and culture, Lviv University of Trade and Economics (Ukraine, Lviv), philosophy@lute.lviv.ua

Logic and philosophical features of the theory of knowledge in domestic philosophy as a specific of Ukrainian mentality

In article are considered logical and philosophical approaches to understanding the specifics of the theory of cognition in native philosophy. Highlighted the general attitude to worldview by the Ukrainian people in different cultural and historical periods of development in the context of the national mentality. From this angle analyzed the views of Ukrainian philosophers on the problem of cognition and emphasized the main feature of national mentality – an existential orientation towards the internal spiritual life of a person.

To implement the goal set in the article, the authors used the methodology of logical and philosophical research. In combination of this methodology with the principles inherent in Ukrainian philosophy, such as realism, practicality, anthropocentrism, dialecticism, ethnocentrism, existentialism, autochthonality, humanism, they reconstructed the logical and philosophical peculiarities of the theory of cognition in the Ukrainian philosophical thought.

Keywords: theory of knowledge, gnoseology, national mentality, philosophical worldview, religious worldview, Ukrainian philosophy, national culture, logical and philosophical methodology, existential orientation.

***

УДК 165.12

Скиртач В. М., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних та правових наук, Донбаський державний педагогічний університет (Україна, Слов'янськ), Skirtachv5@gmail.com

Гонтар В. О., студент кафедри філософії, соціально-політичних та правових наук, Донбаський державний педагогічний університет (Україна, Слов'янськ), Skirtachv5@gmail.com

СУБ'ЄКТ ТА ІНШИЙ У ФІЛОСОФСЬКО-КЛІНІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мета роботи полягає у аналітиці концептуалізацій суб'єкта та Іншого у філософсько-клінічному дискурсі. Дослідження Іншого зумовлено тим, що причиною психічних розладів часто є не біологічна патологія, а порушення комунікації. Авторами досліджені спроби реконструкції суб'єкта

М. Гайдеггера, Е. Левінаса та Л. Бінсвангера, де Інший представлений покликом турботи. Принциповим є висновок про те, що такий статус Іншого показує проблематичність абсолютної автономії суб'єкта – справа Іншого кликає, а чи відзивається яким чином, – вже у компетенції суб'єкта. З'ясовано, що філософсько-клінічний дискурс не тільки відображає проблему Іншого, і, в тому числі, його контекстуальні відносини, але і являється інструментом формування уявлень про нього. Амбівалентність філософсько-клінічного дискурсу полягає в тому, що він одночасно відтворює ситуацію Іншого, стверджуючи її нормативну природу, і проблематизує її, розкриваючи можливість критичного дослідження того, що лише вважається природним станом речей.

Ключові слова: суб'єкт, Інший, онтологія, феноменологія, дискурс, патологія.

Дослідження Іншого зумовлено тим, що основою захворювань часто є не біологічна патологія, а порушення комунікації. Аналіз різних підходів до проблеми співвідношення суб'єкта та Іншого показав, що зазначені підходи мають різні парадигмальні підстави, завдання, і, відповідно, отримані ними результати суттєво відрізняються.

Виходячи із цього, потрібно створення онтології взаємовідношення суб'єкта та Іншого у філософсько-клінічному дискурсі, що базується на синтетичній методології. У європейській філософсько-антропологічній думці та суспільній свідомості переважала ідея автономності, монадності суб'єктів. У цій парадигмі відзначено відношення до Іншого як певної загрози власній незалежності як у індивідуальному, так і суспільному масштабах. Акценти робилися на теоретичному обґрунтуванні персональної свободи, тоді як наголос має бути перенесений на відповідальність та турботу суб'єкта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Німецькомовний екзистенціальний аналіз суб'єкта та Іншого у філософсько-клінічному дискурсі розроблявся, головним чином, Е. Хольцхей-Кунц [5], чий розвиток екзистенціальної герменевтики психопатологічних феноменів став особливим внеском до теорії Dasein-аналізу. Її аналіз отримує нову якість як аналітично-герменевтична концепція психічного розладу. Вона критично оцінює роботи Л. Бінсвангера і М. Боссата пропонує планової аналітичної герменевтики психічного розладу.

В. Скиртач показано, що «розуміння суб'єкта на підставі першої Dasein-аналітики стала серйозним методологічним викликом для сучасної екзистенціальної клінічної практики, враховуючи те, що вона переважно спирається на ранні роботи Гайдеггера. Показано, що у різних модифікаціях Dasein-аналітики практичні наслідки істотно розбіжні, оскільки різними являються їх імперативи. ... З точки зору концепції пізнього Гайдеггера, представлений у першій аналітиці образ незламного Dasein, зосередженого на ідеалі власної автентичності, а не на піклуванні про суще, мусить діагностуватися як патологічний» [3, с. 16].

Головною метою поданої статті є аналітика концептуалізацій суб'єкта та Іншого у філософсько-клінічному дискурсі.

Одну з перших спроб реконструкції суб'єкта здійснив М. Гайдеггер, увівши в філософію концепт Dasein як безсуб'єктного суб'єкта. Концепт Dasein розкриває людину не в контексті її епістемологічної первинності, що перетворює усю іншу реальність на свій сюжет, предмет, річ, як щось похідне від неї, а як те, що закинута у світ, повністю незалежна від її волі й таке, що досягається на допредикативному рівні безпосереднього

досвіду. М. Гайдеггер надає цим задумам онтологічного характеру: суб'єкт стає екзистенцією, втрачаючи своє самостійне буття поза світом і виявляючись зумовленим феноменологічним горизонтом, з якого його прагнула вивести трансцендентальна феноменологія. Гайдеггерівський Інший представлений у вимірах «турботи» [4].

Шляхом М. Гайдеггера пішов Е. Левінас, який ввів в європейську філософію проблематику абсолютного Іншого. У Левінаса суб'єкт виявляє свою суть назустріч Іншому, чия відсутність робить його абсолютно неповним. Суб'єкт стає нерівним собі, потребує Іншого. Досліджуючи «відкритість» суб'єкта, Е. Левінас розглядає її наступним чином: вона демонструє зв'язок між предметами, що становлять частину єдиного універсуму; означає інтенціональність свідомості, винесеність суб'єкта за свої межі, його спрямованість на об'єкт; має чисто екзистенціальний сенс, що виражає беззахисність суб'єкта перед обличчям іншого, його пасивну роль та нездатність протистояти чужій дії [2, с. 247].

Для Левінаса суб'єкт, є таким, що у якості найважливішої для себе задачі ставить завдання трансцендентування. Причому, мається на увазі не просто вихід за власні межі, а трансцендентування до безконечного. Саме це і гарантією відкритості, коли Інший перешкоджає суб'єкту перетворити власне буття на самотождне та тоталітарне. Мислити, згідно Левінасу, це розмірковувати кризь ідею нескінченного. Інший, таким чином, отримує певний орієнтир для свого включення в буття суб'єкта, адекватну форму його сприйняття в контексті прагнення до зростання. Радикальність діалогічних ідей Левінаса більша, ніж відповідні ідеї подолання суб'єкт-об'єктних відносин, які запропоновані в роботах М. Бахтіна, М. Бубера тощо.

Ставлення до Іншого є важливою онтологічної проблемою, що аналізується в контексті таких категорій як інше і тотождне. У класичній філософії привілейованості тотождного є безумовним, тоді як у сучасній філософії у концепті тотождності виявляються численні вразливі місця, і загальна спрямованість філософської думки зміщується до Іншого. У сучасній філософії і сам суб'єкт, і його тотождність не є концептуально невразливими. Якщо психоаналіз аргументовано пояснює, як конструюється Я завдяки ототожненню з Іншим, то в феноменологічній концепції Левінаса Інший виходить за межі інтелектуального. Інший, не ставлячись ні до якої категорії, ратифікує себе у своїй інакшості. Левінас пропонує при розгляді суб'єкта виходити не з самототождності. Він вважає, що суб'єктивність означає інше в тотождному. Інший набуває своєї значущості як локалізація метафізичної істини. Тут можна побачити серйозні паралелі з Гайдеггером, який також пов'язував становлення суб'єкта з досягненням істини. М. Гайдеггером був виявлений взаємозв'язок, який показував, що не тільки суб'єкт шукає істину, а й істина утримує суб'єкта. Там не менш, якщо для Гайдеггера суттєвим було саме буття, а суб'єкт розглядався як його момент, то для Левінаса визначальним стало з'ясування того, хто відкриває через себе буття і хто цьому сприяє. Він вважає, що Інший, що знаходиться у мислимому бутті, передзаний суб'єкту, існуючи до будь-якої думки.

Гайдеггер також відзначав значення Іншого у створенні суб'єктивності. Світ для нього – це світ, в якому людина присутня з іншими, світ, де відбувається зустріч з Іншим. Гайдеггер вважає, що людина здатна до ідентифікації тільки зважаючи на інших, з якими у нього утворюється певна єдність. Осягаючи інших, суб'єкт відкриває себе. Але, Гайдеггер вважає, що неможна наділяти буття суб'єктивністю. З цим не згоден Левінас. Згідно Левінасу, сучасна філософія розкриває іншого таким чином, що він втрачає особливість. Усвідомлений розумом світ не може залишатися іншим. Самосвідомість стає основою освоєння світу. Але суб'єкт стає тотождним собі не через його незмінність, а, навпаки, коли він відчуває себе чужим собі самому. Для Левінаса Інший не є *alterego*.

Для французького філософа у феноменології цікаві моменти, які можуть вивести за межі суджень про суб'єкта, а саме, він розглядає інтенційність як спрямованість на інше. Інакшість, усвідомлювана як щось негативне, є тільки видимістю. У філософії Левінаса суб'єкт і Другий не є об'єднаними яким-небудь відношенням. Інший розглядається як нескінченно інший. Інший не є самим суб'єктом, він ніби інше в суб'єкті. Відкритість Іншому передуює побудові буттєвої тотождності. Праця, тіло, економіка, володіння виміри ідентифікації, звільняють іншість того, що таким не є. Вони є структурою суб'єкта в якому знаходиться і він сам та його інше.

Л. Бінсвангер, постекзистенціальний філософ, вважав, що, дякуючи М. Гайдеггеру, він розробивчення, яке може слугувати основою як для радикальної зміни психоаналізу, так і для виробництва принципово нової гуманітарної концепції [1, с. 72]. Ця доктрина представляє принципово нове бачення Іншого. Фундаментальну заслугу гайдеггерівського екзистенціалізму Л. Бінсвангер вбачає у відмові від соліпсизму. У клінічній практиці соліпсизм неприпустимий, оскільки відбувається лікування не самого себе, а іншого суб'єкта. За умови розгляду Іншого тільки як проекції власного суб'єктивності, яка завгодно можливість достеменного пізнання суб'єктивного світу Іншого уявляється проблематичною. Напруженим є ставлення Л. Бінсвангера і до емпатії як спробі осягнення Іншого дякуючи співпереживанню. Помітна кількість явищ, зокрема психіка хворого, є неприступною для емпатії.

Отже, протиставлення об'єкта і суб'єкта, що склалося як в класичних гуманітарних дисциплінах, так і в психоаналітичних напрямках філософії стає неможливо застосувати у сучасних стратегіях. Таке протиставлення можна подолати застосуванням екзистенціальної аналітики Іншого, який тлумачиться в екзистенціалізмі у якості цілісної іншої суб'єктивності. В екзистенціалізмі дослідження суб'єкта трансформується у аналітику *Dasein* реальної іншої людини, розгляд несвідомого трансформується на розвідку екзистенціалів. Л. Бінсвангер вважає, що екзистенціалізм уможливив дослідження людини як єдиної в спів-бутті зі світом та Іншим. Тому що пацієнт стає іншою суб'єктивністю, з'являється проблема представлення цієї іншої суб'єктивності та розуміння іншого суб'єкта як такого.

Для Л. Бінсвангера нагальною проблемою є розробка об'єктивної методології розгляду іншої суб'єктивності. Ця методологія є переходом від феноменологічного опису суб'єкта до розуміння цільної суб'єктивності Іншого.

Для втілення в життя цієї методології необхідно змінити процес взаємодії психоаналітика і психічнохворого.

Ступінь залученості до спілкування може бути різною – від формального контакту до інтимного співбуття. Протягом формального контакту суб'єкт не полишає меж своєї об'єктивності, наприклад, соціальної ролі. Інший може сприйматися у якості загрози, суб'єкт боїться як зовнішніх чинників, наприклад, оцінки, так і можливості не відповідати сподіванням. Рівень підтримки спілкування є діловий контакт або поверхневими розмовами. Комунікація в критичній ситуації може привести до власних особистісних змін. Специфічними особливостями такого спілкування є потужні емоції, сильні актуальні переживання, наявність питань до себе, які виражають внутрішнього Іншого. Суб'єкта більше хвилює само переживання, а не імідж. Суб'єкт є залученим до насиченою експресивної ситуації. Вузловими моментами діалогу є певні відміни в взаєминах, почуттях, поглядах. Подібні зіткнення уможливають саморозуміння та розуміння Іншого і розширюють горизонт свободи. Інтимність може мати у комунікантів різну форму, різнитися ступенем відкритості самовираження, сприйняттям суб'єктивності тощо. Вона минає, але здатна змінити буття суб'єкта. На рівні повноцінної інтимності суб'єктивне буття впливає на процес формування внутрішньої самосвідомості.

Відносини суб'єкта із собою, не виключаючи його тіло, за класифікацією Л. Бінсвангера, є сингулярним модусом. Психоаналіз вперше чітко поставив проблему саморуйнівної діяльності, нарцисизму. Бінсвангер йде далі, його сингулярний модус окреслює широке коло інтрапсихічних відносин. Розвідки Л. Бінсвангера здатні сприяти вирішенню численних внутрішніх розладів. З'ясується, що причиною останніх може бути порушення сингулярного модусу. Аутизм, виходячи із цього, є не тільки браком зв'язків з іншим суб'єктом, а й специфічним способом відношення до самого себе.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Показано, що проблема відношення суб'єкта та Іншого у філософсько-клінічному дискурсі набуває особливої значущості. Зазначене зумовлено тим, що процес ідентифікації відбувається за допомогою комунікативного потенціалу. Безпосередній вплив філософсько-клінічного дискурсу на свідомість суб'єкта стає визначальним фактором. Комунікативні схеми відіграють значну роль у процесах ідентифікації, даючи можливість соціуму утворювати стабільні якості особистості.

Список використаних джерел

1. Бінсвангер, Л., 1999. 'Бытие–в–мире', М.: СПб.: КСП+, Ювента, 299 с.
2. Левинас, Э., 2004. 'Гуманизм другого человека', М.: РОС-СПЭН, 752 с.
3. Skyrtych, VM., 2018. 'Transformation of the concept «subject» in the clinical discourse of philosophical anthropology', *Антропологічні виміри філософських досліджень*, №13, с.7–16.
4. Хайдеггер, М., 2011. 'Бытие и время', М.: Академический Проект, 460 с.
5. Holzhey–Kunz, Alice, 2008. 'Daseinsanalyse', dans: *Alfried Längle, Alice Holzhey–Kunz: Existenzanalyse und Daseinsanalyse, UTB 2966*, p.183–348.

References

1. Binswanger, L., 1999. 'Bitie–v–mire (Being–in–the–world)', М.: SPb.: KSP+, Yuveta, 299 s.

2. Levinas, E., 2004. 'Humanism drugogo Cheloveka (The humanism of another person)', М.: ROSSPEN, 752 s.

3. Skyrtych, VM., 2018. 'Transformation of the concept «subject» in the clinical discourse of philosophical anthropology', *Антропологічні виміри філософських досліджень*, №13, с.7–16.

4. Heidegger, M., 2011. 'Bitie i vremena (Being and time)', М.: Akademicheskij Proekt, 460 s.

5. Holzhey–Kunz, Alice, 2008. 'Daseinsanalyse', dans: *Alfried Längle, Alice Holzhey–Kunz: Existenzanalyse und Daseinsanalyse, UTB 2966*, p.183–348.

Skirtych V. M., PhD, Associate Professor of Philosophy Department at Donbass State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), Skirtachv5@gmail.com

Gontar V. O., student of Department of Philosophy, Socio–Political and Law Sciences, Donbass State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk)

Subject and Other in philosophical and clinical discourse

The purpose of the work is to analyze the conceptualizations of the subject and the Other in the philosophical and clinical discourse. The study of the Other is due to the fact that the cause of mental disorders often is not a biological pathology, but a violation of communication. The authors attempt to reconstruct the subject of M. Heidegger, E. Levinas and L. Binswanger, where the Other is presented as a concern of concern. The key is the conclusion that such a status of the Other shows the problem of absolute autonomy of the subject – the cause of the Other to call, but whether to refer and in what way – is already in the competence of the subject. It has been found out that philosophical and clinical discourse not only reflects the problem of the Other, and, in particular, its contextual relations, but also serves as a tool for forming ideas about it. The ambivalence of philosophical and clinical discourse is that it simultaneously recreates the situation of the Other, confirming its normative nature, and problematizes it, revealing the possibility of a critical study of what is only considered the natural state of things.

Keywords: subject, Other, ontology, phenomenology, discourse, pathology.

* * *

УДК 122/129+130.2

Федорова І. І.,

кандидат філософських наук, професор,
Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут
ім. Ігоря Сікорського» (Україна, Київ),
irina.i.fedorova@gmail.com

Москаленко К. А.,

аспірантка кафедри філософії, Національний
технічний університет України «Київський
політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»
(Україна, Київ), km.moskalenko@gmail.com

УТИЛІТАРНЕ ЯК ПРИНЦИП КОНСТРУВАННЯ СОЦІАЛЬНО–КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ АНТИЧНОСТІ

Розглянуто особливості становлення принципів естетичного процесу, що визначили засадничі тенденції розвитку античної культури. Виокремлено утилітарне як специфічний принцип корисності в естетичному процесі античної доби, що отримав різнопланові інтерпретації у подальшому розвитку європейської культури. Спираючись на методологію досліджень українського філософа А. С. Канарського, проаналізовано зміст естетичних категорій в античній естетиці та розглянуто діалектику взаємозалежності утилітарного, корисного і прекрасного, що дозволяє осмислити особливості становлення чуттєвої культури доби Античності. Актуалізовано зазначений вектор дослідження, оскільки саме він дозволяє простежити еволюцію принципів європейської культури та її вплив на формування основних тенденцій естетосфери і осмислення чуттєвої культури від античних віх до сучасності.

Ключові слова: Античність, антична естетика, естетичний процес, прекрасне, корисне, утилітарне, зацікавленість, незацікавленість, чуттєва культура.

Естетику як науку про чуттєву культуру вперше запропонував трактувати Г. В. Ф. Гегель, який